

Türkiye'nin Tütün Kontrolü Karnesi

Tobacco Control Scale of Turkey

Nazmi BİLİR¹

ÖZ

ABD Surgeon General tarafından 1964 yılında sigara kullanımının sağlık sorunları oluşundaki rolünün açıklanmasından sonra gösterilen çabalara rağmen tütün kullanılması dünyada yılda 8 milyon, ülkemizde de 100 binden fazla kişi kişinin ölümüne yol açmaktadır. Tütün kullanılması ayrıca ekonomik yük oluşturmada, çevre üzerinde ciddi sorunlara yol açmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü 2003 yılında Tütün Kontrolü Çerçeve Sözleşmesini, 2008 yılında MPOWER Paketini açıklamış ve üye ülkelerin kullanımına sunmuştur. Ülkemizde de 1996 yılında çıkarılan ve 2008 yılında kapsamı genişletilen çağdaş bir tütün kontrolü yasası vardır. Bu yasanın kuralları 2012 yılına kadar olan dönemde başarılı şekilde uygulanmış, Türkiye'nin başarısı uluslararası alanda takdir toplamış ve Dünya Sağlık Örgütü tarafından örnek gösterilmiştir. Ancak sonraki yıllarda uygulama ve denetim bakımından aksamalar olmuş, ihlaller artmıştır. Avrupa ülkelerinde tütün kontrolünün değerlendirildiği çalışmada 2010 yılında 36 Avrupa ülkesi arasında dördüncü sırada olan Türkiye 2016 yılında dokuzuncu, 2019 yılında onyedinci sıraya gerilemiştir. Tütün kontrolü yasasının kararlı şekilde uygulanması ile aynı başarı tekrar sağlanabilir.

Anahtar Kelimeler: Tütün kullanımı, Tütün kontrolü, Tütün Kontrolü Çerçeve Sözleşmesi, Tütün kontrolü karnesi

GİRİŞ

Dünyada liberal ekonomi politikalarının yaygınlaşması ve bu kapsamda Dünya Ticaret Örgütü, Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu gibi kuruluşların öncülüğünde tütün ticaretinin özelleşmesi sonucunda çokuluslu tütün firmaları 1980'li yıllardan başlayarak gelişmekte olan ülkelere yönelmeye başladı. Çokuluslu tütün firmaları bu ülkelerdeki tütün tekellerini önce özelleştirme, ardından da ele geçirme politikalarını uygulamaya koydu (1). Tütün endüstrisinin bu çalışmaları karşısında Dünya Sağlık Örgütü tütün kullanımındaki yayılmanın önüne geçmek

ABSTRACT

Following the US Surgeon General Report in 1964, on relation of cigarette smoking with health problems, efforts have been seen to protect people from harms of smoking. Nevertheless, tobacco smoking is responsible for 8 million deaths every year globally, and 100.000 in Turkey. WHO declared Framework Convention on Tobacco Control in 2003 and MPOWER Package in 2008 for prevention of tobacco use. Turkey has comprehensive Tobacco Control Law since 1996, which was amended in 2008. Turkey has made substantial progress in tobacco control and was well appreciated by WHO and recommended to other countries. After 2012, deficiencies were observed in implementation of smoke-free policies. Tobacco Control Scale was developed for European countries to evaluate success of tobacco control. Turkey was at the fourth row in 2010, and at 9th. row in 2016 and 17th in 2019. Turkey can reach the same success by implementing the tobacco control measures decisively.

Keywords: Tobacco use, Tobacco control, Framework Convention on Tobacco Control, Tobacco control scale

amacı ile 2003 yılında Tütün Kontrolü Çerçeve Sözleşmesini açıkladı. Bu şekilde bir yandan tütün firmalarının yayılma çalışmaları, buna karşılık özellikle gelişmekte olan ülkelerin bu yayılma karşısında kendilerini koruma çabaları bütün dünyada önemli gündem haline geldi. Bu kapsamda uluslararası tütün firmaları 1980'li yıllardan itibaren Türkiye'nin tütün pazarını da ele geçirmeye başladı ve Türkiye endüstrinin girişimlerine karşı tütün kontrolü kanunu çıkarmak ve uygulamak suretiyle koruyucu çalışmalar yapmaya başladı.

Türklerde Osmanlı döneminden beri tütün kullanıldığı bilinmektedir. Cumhuriyetin kurulmasından sonra uzun zaman tütün üretim ve pazarlaması devlet kontrolünde Tekel tarafından

1-Prof. Dr. Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı (Emekli) E-posta: nazmi.bilir@gmail.com
ORCID : <https://orcid.org/0000-0002-9285-1835>

Gönderim Tarihi:24.12.2021 - Kabul Tarihi: 05.07.2023

yapılmıştır. Osmanlı döneminden bu yana tütün kontrolü konusunda yapılan uygulamalar başlıca 4 dönem halinde incelenebilir.

1996 öncesi dönemde tütün kontrolü

Tütün kontrolü alanındaki konuların ve uygulamaların Osmanlı döneminden itibaren incelenmesi çok uzun bir dönem olduğundan bu dönemi de iki alt başlıkta ele almak uygun olacaktır.

(a) Osmanlı İmparatorluğu dönemi

Osmanlı İmparatorluğu döneminde hem sarayda hem de toplumda tütün kullanıldığı bilinmektedir. İmparatorluğun erken dönemleri sırasında tütünün sigara şeklinde kullanılması bilinmediği için genel olarak nargile olarak kullanımı söz konusudur. Bu kullanımda bir miktar tütün bir şişe üzerindeki özel bölümde yakılmakta ve yanma sırasında meydana gelen duman şişe içinde bulunan sudan geçirilerek kullanıcıya ulaşmaktadır. Bu tür kullanım uzunca sürdüğünden nargile genellikle birden fazla kişinin bir araya geldiği ortamlarda kullanılmakta ve kimi zaman uzunca süren sohbet eşliğinde yapılmaktadır. Padişah I. Ahmet (1603-1617) uzun süren sohbetin esnafın iş yapmasına engel olduğu gerekçesi ile nargile kullanımını yasaklamıştır. Ancak bu yasağın etkili olarak uygulanması söz konusu değildir. Daha sonra Padişah IV. Murat (1633-1640) İstanbul'da meydana gelen büyük bir yangının tütün kullanımından kaynaklandığı bilgisi üzerine bütün kahvehaneleri yıktırması ve tütün kullanılmasını kesin olarak yasaklamış, yasağa uymayanları en ağır şekilde cezalandırmıştır. Dördüncü Murat'tan kısa süre sonra tahta geçen IV. Mehmet (1648-1687) bu yasağı kaldırmış, hemen sonra tahta geçen İkinci Ahmet (1691-1694) ise tütün üretimini teşvik etmiştir. Zira o yıllarda özellikle Avrupa'da tütün kullanımı yaygınlaşmış, Balkanlarda yetişen tütüne talep artmıştır. Bu nedenle İkinci Ahmet tütün tarımını kayıt altına almış ve vergilendirmiş, ayrıca üretilen tütünü Avrupa'ya satarak gelir sağlamıştır. İmparatorluğun son dönemlerinde yaşanan maddi sıkıntılar nedeni ile uygulanan Kapitülasyonlar kapsamında ülkedeki tütün üretimi ve pazarlaması

Fransız ve İngiliz bankerlerine devredilmiştir (2).

(b) Cumhuriyet dönemi

Osmanlı İmparatorluğu'nun sona ermesinden ve 1923 yılında Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra kısa süre içinde Kapitülasyon uygulaması sonlandırılmış, 1924 yılında tütün tarımı ve ticareti devletleştirilmiştir. Bu şekilde ülkedeki tütün ve tütün ürünleri üretimi, fiyatlandırılması, satış ve pazarlaması devlet adına Tekel İdaresi tarafından yapılmıştır. Tekel idaresi, tütün ürünü kullanan kişilere bu ürünü sağlamış, ancak tütün kullanımını artırıcı çaba göstermemiştir. Bu yıllarda yabancı marka sigaraların Türkiye'ye ithali de yasaktır. Tekel tarafından yapılan bu uygulamalar 1980'li yıllara kadar başarılı şekilde devam etmiştir. Ancak 1980'li yıllardan itibaren çok uluslu tütün şirketleri ürettikleri sigaraları Türkiye'ye satmak ve zaman içinde tütün piyasasını elde etmek amacı ile çalışmalar yapmaya başlamışlardır. Bu yıllarda ülkeye ithali yasak olan yabancı sigaralar kaçak yollarla ülkeye sokulmaya başlamıştır. Uluslararası tütün şirketlerinin çabaları sonucunda 1984 yılında TBMM tarafından kabul edilen bir Kanun ile yabancı sigaraların ithal yasağı kaldırılmış, Tekel'in yabancı sigaraları ithal etmesi ve satmasına karar verilmiştir. Kısa süre sonra 1986 yılında kabul edilen bir başka Kanun ile yabancı sigaraların ithali konusunda Tekel'in yanı sıra özel firmalara da ithal ve satış hakkı tanınmıştır. Bir süre sonra da 1991 yılında uluslararası tütün şirketlerinin Türkiye'de sigara fabrikası kurarak yabancı sigaraları üretmeye başlaması ile üç aşamalı plan tamamlanmış, önceleri Türkiye'ye ithali yasak olan yabancı sigaralar Türkiye'de üretilmeye başlamıştır. Bu şekilde Türkiye'nin sigara pazarı uluslararası tütün şirketlerine açılırken bir yandan da ülkede tütün kontrolü amacı ile bir kanun TBMM'de kabul edilmiş, ancak bu kanun Cumhurbaşkanı tarafından veto edilmiş, bu şekilde Türkiye'nin ilk tütün kontrolü kanunu yürürlüğe girememiştir (2).

Bu sırada tütün kontrolü ile ilgili konulara ilgi duyan kişiler tarafından 1992 yılında Türkiye'de tütün kontrolü çalışmalarını başlatmak amacı ile

Tütün Kontrolü Sempozyumu düzenlenmiştir. Sempozyum programındaki oturumlardan ikisi çok önemlidir. Bu oturumlardan birisi TBMM’de bulunan siyasi partilerin doktor milletvekillerinin katıldığı bir panel, diğeri de ulusal yayın yapan medya kuruluşları temsilcilerinin katıldığı bir paneldir. Panel tartışmaları sonucunda hem milletvekillerinin hem de medyanın tütün kontrolü konusundaki çalışmalara destek vermesi görüşü benimsenmiştir. Sempozyumda oluşan görüşler üzerine aynı kişiler Sigara ve Sağlık Ulusal Komitesi (SSUK) adı altında birlik oluşturmuşlar ve hem TBMM içinde hem de medya kuruluşlarına yönelik girişimler yapmaya başlamışlardır. Bu çerçevede TBMM’deki siyasi parti grupları, TBMM başkanı ve Cumhurbaşkanı ile görüşmeler yapılmak suretiyle 1991 yılında TBMM tarafından kabul edilen ancak Cumhurbaşkanı tarafından veto edilen Kanun üzerinde çalışmalar yapılmaya başlanmış, Parlatonun ve medyanın desteğinin sağlanmasına çalışılmıştır. Uzunca süren çalışmalar sonucunda hazırlanan Tütün Mamullerinin Zararlarının Önlenmesi Hakkında Kanun (No. 4207) 7 Kasım 1996 tarihinde TBMM tarafında kabul edilmiş, Cumhurbaşkanı tarafından da onaylanmak suretiyle yürürlüğe girmiştir (3). Cumhurbaşkanı tarafından da onaylanarak yürürlüğe girmiş olan Kanun bu defa da tütün endüstrisi tarafından eleştirilmiş, Anayasa’ya aykırılık gerekçesi ve Kanunun iptali istemi ile tütün endüstrisi Anayasa Mahkemesine başvurmuştur. Ancak Anayasa Mahkemesi Kanunda Anayasa’ya aykırılık olmadığını ifade ederek tütün endüstrisinden gelen başvuruyu reddetmiştir.

1996 ile 2008 arası dönemdeki gelişmeler

Türkiye’de tütün kontrolü bakımından dönüm noktası olan bu 4207 Sayılı Kanun ile ilk kez bazı kapalı yerlerde (sağlık ve eğitim kurumları ile spor, eğlence, kültür ve sanat faaliyetlerinin yapıldığı yerler) tütün ürünleri kullanılması yasaklanmıştır. Kanunla ayrıca tütün ürünlerinin her türlü reklam ve tanıtımı ile toplu taşıma araçlarında (özel araçların sürücü koltukları ile taksi hizmeti verenler dahil olmak üzere şehirlerarası ve milletlerarası karayolu, trenyolu, deniz yolu ve hava yollarında taşımacılık yapan araçlar) tütün

ürünleri kullanılması ve tütün ürünlerinin 18 yaşından küçüklere satılması yasaklanmıştır. Kanun bütün televizyon kanallarına ayda 90 dakika süre ile tütün kullanımının zararları konusunda eğitici yayın yapılması görevi vermiştir. Ceza maddesinin uygulanmasındaki güçlük nedeni ile çok kişi tarafından eleştirilmekle birlikte bu Kanunla Türkiye’de tütün ürünlerinin reklamı gündemden çıkmıştır, ayrıca toplu taşıma araçlarında tütün ürünleri kullanımı sona ermiştir. O yıllarda ülkedeki yirmi milyon dolayında sigara içen kişinin diledikleri yer ve zamanda sigara içebildiği bir ortamda kapalı alan yasaklarının uygulanmasında güçlükler yaşanmış, ancak zaman içinde kapalı yerlerde tütün ürünü kullanımının yasaklanabileceği konusunda toplumda sosyal norm gelişmiştir.

Türkiye’de 4207 sayılı Kanunun uygulamaları devam ederken uluslararası alanda da tütün kontrolü konusunda gelişmeler olmuş, Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tütün kontrolü konusunda uluslararası kuralları içeren bir düzenleme yapmıştır (4). Dünya Sağlık Örgütü kurulduğu tarihten bu güne kadar ilk kez bir uluslararası Sözleşme kabul etmiştir. Bu Sözleşme Dünya Sağlık Örgütü’nin tütün kontrolü konusuna verdiği önemin göstergesi olması bakımından da tarihi öneme sahiptir.

Türkiye’nin de hem imzalayıp hem de TBMM’de onaylamak suretiyle “taraf” olduğu bu Sözleşme uyarınca bir yandan Ulusal Tütün Kontrol Programı ve Eylem Planı (5) hazırlanmış, bir yandan da 4207 sayılı Kanun’da değişiklik yapılması yönünde çalışmalar başlatılmıştır. Uzunca süren bu çalışmalar sonucunda 4207 sayılı Kanun’da yapılan değişiklikler 2008 yılında TBMM tarafından kabul edilmiş, Cumhurbaşkanı tarafından da onaylanarak yürürlüğe girmiştir (6).

Yenilenen Kanunda esas olarak iki konuda değişiklik yapılmıştır. Bu değişikliklerin ilki, ikram sektörü işletmeleri dahil olmak üzere bütün kapalı yerlerde tütün ürünleri kullanımının yasaklanmasıdır. Bu Kanun ile Türkiye (İrlanda ve İngiltere’nin ardından) dünyada “tam dumanlı” kapalı alanlara sahip üçüncü ülke olmuştur. Yenilenen Kanundaki diğer değişiklik

de ceza maddesinin uygulamasının netleştirilmiş olmasıdır. Kanunun getirdiği yasaklar konusunda ihlal olduğunda kim tarafından ve hangi miktarda ceza verileceği net olarak ifade edilmiştir. Kanunda ayrıca illerde tütün kontrolü çalışmalarını planlama, uygulama ve denetleme çalışmalarını koordine etmek amacı ile Vali başkanlığında, sekreteryası da İl Sağlık Müdürlüğü tarafından yürütülmek üzere "İl Tütün Kontrol Kurulu" oluşturulması yer almaktaydı.

Türkiye'de bu kanun değişikliğinin yapılması ile benzer zamanda Dünya Sağlık Örgütü de Tütün Kontrolü Çerçeve Sözleşmesinin uygulama rehberi olarak değerlendirilebilecek bir paket yayınlamıştır. Tütün kontrolü konusunda etkili olduğu kanıtlanmış olan başlıca uygulamaların İngilizce ifadelerinin ilk harflerinden oluşan MPOWER paketi oluşturulmuştur (Tablo 1) (7). İki yıl aralıklarla tekrarlanan raporda bütün ülkelerde tütün kontrolü bu sistematik içinde değerlendirilmektedir.

Tablo 1. MPOWER Paketi

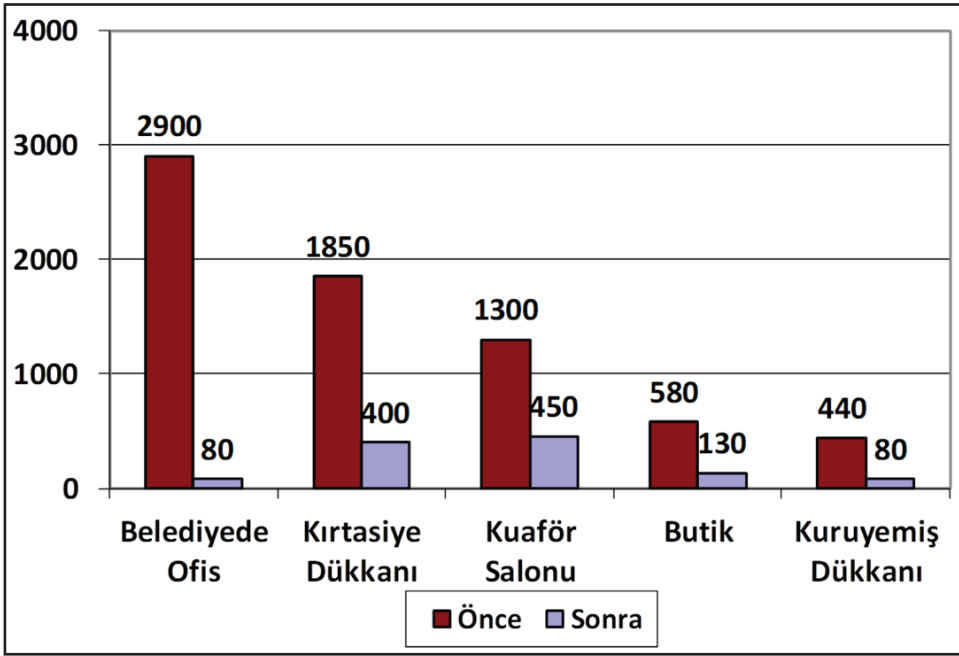
Monitor tobacco use and preventive policies	Tütün kullanımını ve koruyucu uygulamaları izle
Protect people from tobacco smoke	Toplumu tütün dumanından koru
Offer help to quit tobacco use	Sigarayı bırakma konusunda yardım et
Warn about the dangers of tobacco	Tütün kullanımının tehlikeleri konusunda uyar
Enforce bans on tobacco advertsing, promotion and sponsorship	Tütünün reklam, tanıtım ve sponsorluğu konusundaki yasakları güçlendir
Raise taxes on tobacco	Tütün üzerindeki vergileri artır

2008 ile 2013 döneminde sağlanan başarı

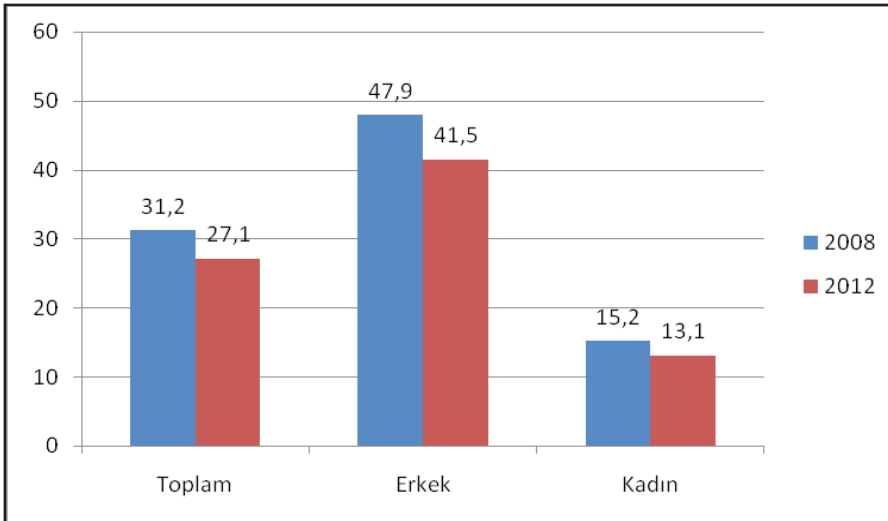
İkram sektörü işletmelerinde sigara içilmesinin yasaklanması işletmeler tarafından büyük tepki ile karşılandı. Restoran, gazino, bar, kafe, çay salonu gibi işletmelerin örgütleri bu uygulamanın müşteri kaybına yol açacağını ve kendileri açısından zarara neden olacağını, hatta bu işletmelerin iflas etmesi ile sonuçlanacağını iddia ederek itiraz

ettiler. Bu dönemde Sağlık Bakanlığı tarafından illerdeki yöneticilere (vali, vali yardımcısı, kaymakam, belediye başkanı, sağlık yöneticileri vb.) tütün kontrolünün gerekçesi ve Kanunun uygulamaları konularında çok sayıda eğitim ve bilgilendirme toplantıları yapılmıştır. Öte yandan Sigara ve Sağlık Ulusal Komitesi tarafından da bir yandan ikram sektörü alanındaki dernek ve benzeri kuruluşlarla, bir yandan da işletmelerinin yöneticileri ile çok sayıda eğitim ve bilgilendirme çalışmaları yapılmıştır. Eğitimlerde uluslararası örneklerden de yararlanılarak bu uygulamaların işletmeler açısından müşteri kaybına ve gelir kaybına yol açmayacağı, hatta bu uygulamaların işletmelerde çalışanların sağlığı açısından da yararlı olacağı şeklinde bilgilendirmeler yapılmıştır. Kanunun uygulamaya girmesinden sonra çeşitli işyerlerinde sigara dumanından etkilenimin önemli ölçüde azaldığı, çalışanların sigara dumanından kaynaklanan bazı yakınmalarının da azaldığı çeşitli araştırmalarla ortaya konmuştur (Şekil 1) (8).

Tütün kontrolü kanununun etkisinin değerlendirilmesi bakımından toplumda tütün kullanım sıklığının izlenmesi de önemlidir. Dünya Sağlık Örgütü ve Amerikan Hastalıklar Kontrol ve Korunma Merkezi (CDC; Centers for Disease Control and Prevention) işbirliği içinde 2008 ve 2012 yıllarında yapılan Küresel Yetişkin Tütün Araştırması sonuçlarına göre, 2008-2012 yılları arasındaki 4 yıllık süre içinde 15 ve üzeri yaşlarda tütün ürünleri kullanım sıklığı %31,2 düzeyinden %27,1 düzeyine inmiştir. Tütün kullanım sıklığındaki azalma hem erkeklerde hem de kadınlarda gözlenmiştir (Şekil 2) (9). Bu araştırmalar kapsamında katılımcıların çeşitli mekanlara gittiklerinde sigara dumanından etkilenme durumları konusunda da bilgi alınmaktadır. Bu konuda da 2008 yılına göre 2012 ve 2016 yıllarında dikkate değer azalma olduğu saptanmıştır (Şekil 3).

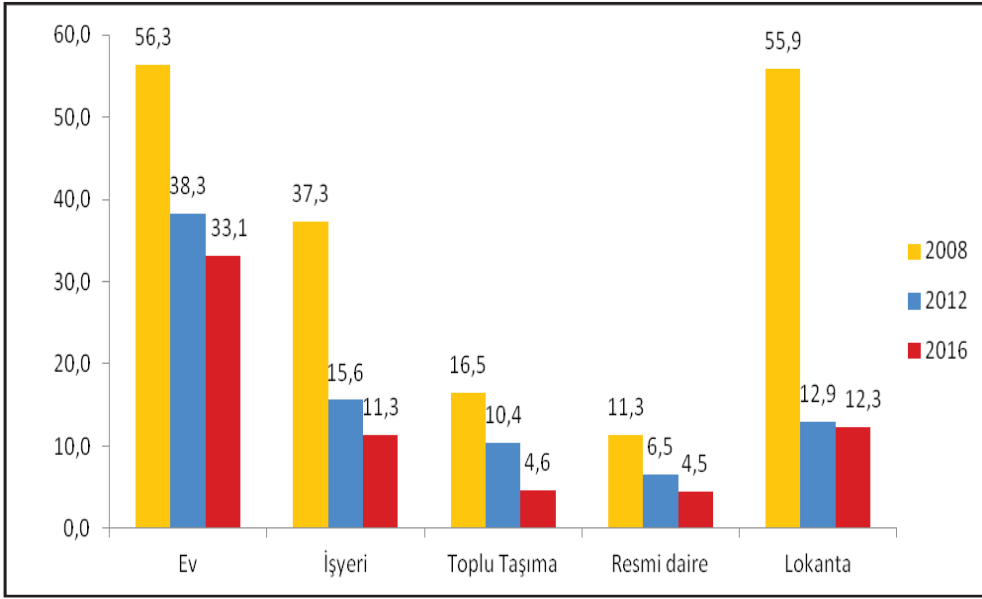
Şekil 1. Kanunun uygulanmasından 4 ay önce ve 4 ay sonra aynı mekanlarda partikül düzeyleri (mcg/m³)

Şekil 2. Türkiye’de 15+ yaş grubunda tütün ürünü kullanım sıklığı (yüzde)

Tütün kontrolü kanununun uygulanmaya başlamasından sonraki 4 yıl içinde Türkiye’nin ulaştığı başarılı gelişme uluslararası alanda da dikkatle izlenmiş ve takdirle karşılanmıştır. Dünya Sağlık Örgütü Genel Direktörü Türkiye’nin başarılı uygulamalarını diğer ülkelere örnek olarak göstermiştir. O yıllarda çeşitli ülkelere gruplar ülkemizi ziyaret ederek Türkiye’nin başarısının

nasıl sağlandığı konusunda bilgi almışlardır. Aslında Türkiye’nin başarısının temelinde hükümetin ve sivil toplum kuruluşlarının ortak bir amaca yönelik olarak birlikte çalışmalarını almaktadır. Nitekim o yıllarda Dünya Sağlık Örgütü tarafından hazırlanan raporda bu konuya işaret edilmektedir (10).

Şekil 3. Son 30 gün içinde gidilen çeşitli yerlerde sigara dumanından pasif etkilenim düzeyleri (yüzde)

2013 ve sonrası

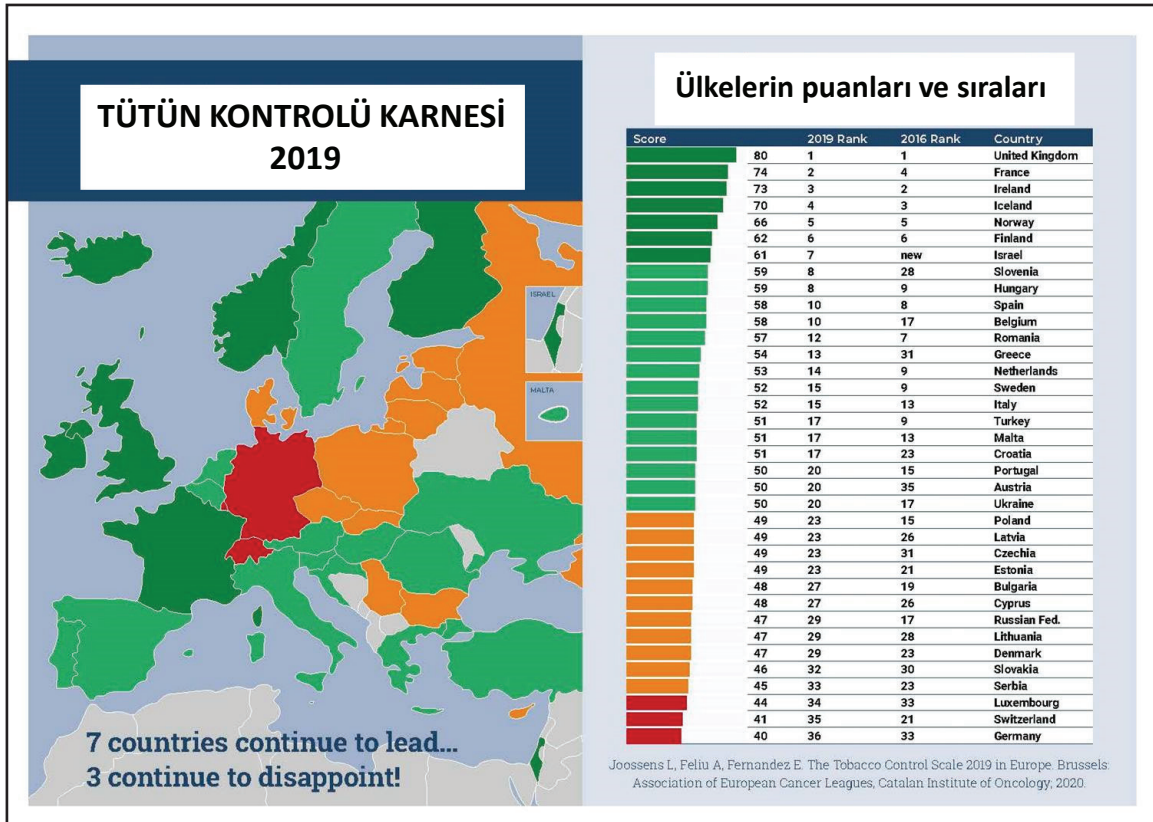
Türkiye’de 2008 ile 2012 yılları arasında başarılı şekilde uygulanan tütün kontrolü çalışmaları konusunda 2013 yılından sonraki dönemde aynı başarı sürdürülemediği, zamanla uygulamalarda gerileme olmuştur. Bu konuda denetim faaliyetlerinin yaptırım gücünün zayıflaması, dolayısı ile denetimin etkisinin azalması önemli rol oynamıştır. Kanunda Denetim ekipleri tarafından tanzim edilen ceza tutanaklarının Belediyeler tarafından uygulanması ifade edilmiştir. Bir süre sonra Belediyelerin çeşitli nedenlerle bu tutanakları uygulama konusunda başarılı olmadığı ortaya çıkınca bu yetki mahalli mülki amirlere devredilmiş, ancak zaman içinde bu uygulamanın da etkisi zayıflamıştır. Hem tütün endüstrisinin hem de sigara içen kişilerin yasaklara uyma konusundaki isteksizlikleri de bu konuda etkili olmuş, özellikle kapalı alan yasakları konusunda ihlaller artmaya başlamıştır. Denetim ekipleri tarafından tanzim edilen ceza tutanaklarının uygulamaya geçmiyor olması

da Denetim ekipleri tarafında yılgınlık ve isteksizliğe yol açmıştır. Bununla birlikte seyrek olarak ihlaller olmakla birlikte reklam yasakları ve toplu taşıma araçlarındaki yasaklar, ikram sektörü işletmelerine göre daha başarılı şekilde uygulanmaktadır.

Bu arada tütün kontrolü alanındaki uygulamaların başarı düzeyini ortaya koymak amacı ile MPOWER paketinde yer alan uygulamalar esas alınarak geliştirilen bir puanlama sistemi aracılığı ile Avrupa ülkelerinin Tütün Kontrolü Karnesi geliştirilmiştir. Türkiye bu puanlama sisteminde ilk olarak 2010 yılında yer almış ve o dönemdeki başarılı uygulamaları ile Avrupa ülkeleri arasında Türkiye 100 toplam puan üzerinden 61 puan ile dördüncü sırada yer almıştır. Ancak ilerleyen yıllarda Türkiye’deki tütün kontrolü uygulamalarında aynı başarı sürmediği için sonraki yıllarda puanı azalmış ve Türkiye 2016 yılında 9. sıraya 2019 yılında da 17. sıraya inmiştir (Tablo 2, Şekil 4) (11).

Tablo 2. Avrupa Tütün Kontrolü Değerlendirme Kriterleri ve Türkiye'nin puanları

Değerlendirme alanı	Puan	Türkiye 2010	Türkiye 2016	Türkiye 2019
Sigara ve diğer tütün ürünleri fiyatları	30	25	17	10
Sigarasız işyerleri ve kapalı yerlerde tütün kullanım yasakları	22	21	19	15
Toplum eğitimi için harcama	10	0	0	0
Reklam ve promosyon konusunda kapsamlı yasak	13	7	7	8
Paketler üzerinde geniş uyarı mesajları	10	5	5	10
Sigara bağımlılığı tedavisi destekleri	10	3	5	6
Yasadışı ticaret	3	-	-	2
Tütün endüstrisi müdahalesi	2	-	-	0
Toplam	100	61	53	51

Şekil 4. Avrupa ülkelerinde tütün kontrolü sıralaması, 2016 ve 2019

Tütün kontrolü konusunda 2010 ile 2019 yılları arasında Türkiye'nin sigara bağımlılığı tedavisi ve paketlerdeki uyarı mesajları konusundaki puanı artarken, 2010 yılına göre 2019 yılında en fazla puan azalması sigara fiyatları ve kapalı alan yasakları konusunda olmuştur. Tütün kontrolü kanununda 2008 yılında yapılan değişiklikten

sonra denetimlerin etkili olması sonucu yasaya uyum ve özellikle kapalı alan yasakları konusunda oldukça önemli gelişme olmuştur. Denetimlerin azalması ve denetimlerin yaptırım gücünün zayıflamasının sonucunda 2013 yılından sonraki dönemde kapalı alan yasakları konusunda ihlallerde önemli artış olduğu görülmüştür. Bu

durumda kapalı alan yasakları konusundaki değerlendirmede 22 tam puan üzerinden 15 puan olarak değerlendirilmiştir. Türkiye'nin 2019 yılındaki sıralamada çok alt sıraya inmesinin en büyük nedeni ise tütün ürünleri fiyatı konusundaki puanın çok düşük olmasıdır.

Sonuç

Tütün ürünleri kullanılması her yıl dünyada 8 milyon, ülkemizde de 100 binden fazla kişinin ölümüne neden olmaktadır. Sağlık etkilerinin yanı sıra sigara kullanımı büyük ekonomik kayıplara yol açmakta, çevre üzerinde de önemli olumsuz etkiler yapmaktadır. Tütün kullanımının neden olduğu sorunların önüne geçmek amacı ile mücadele 50 yılı aşkın süreden beri yapılmaktadır. Bu konuda Dünya Sağlık Örgütü tarafından uluslararası düzeyde kurallar hazırlanmış ve üye ülkelerin kullanımına sunulmuştur. Ülkemizde de 1996 yılında çıkarılan ve 2008 yılında kapsamı genişletilen çağdaş bir tütün kontrolü yasası vardır. Tütün kontrolü yasasının kuralları uzunca zaman başarılı şekilde uygulanmış, Türkiye'nin tütün kontrolü konusundaki başarılı uygulamaları uluslararası alanda takdir toplamış, Türkiye'nin başarısı Dünya Sağlık Örgütü tarafından diğer ülkelere örnek olarak önerilmiştir. Ancak son yıllarda yasadaki kuralların uygulanması ve denetimi bakımından aksamalar olmaya başlamış, özellikle kapalı yerlerdeki yasaklar konusunda ihlaller artmıştır. Avrupa ülkeleri arasında tütün kontrolü uygulamalarının değerlendirildiği

çalışmada 2010 yılında Avrupa'da dördüncü sırada olan Türkiye 2016 yılında dokuzuncu sıraya, 2019 yılında ise onyedinci sıraya gerilemiştir. Mevcut tütün kontrolü yasasının kararlı şekilde uygulanması ile tekrar aynı başarıyı sağlamak mümkündür.

KAYBAKLAR

1. *Cunningham R. Smoke & mirrors: the Canadian tobacco war. International Development Research Centre; Ottawa, 1996.*
2. *Bilir N. Türkiye'de Tütün Kontrolünün Öyküsü, Ankara Ofset Basım Matbaacılık, Ankara, 2016.*
3. *Tütün Mamullerinin Zararlarının Önlenmesi Hakkında Kanun, No. 4207, 7 Kasım 1996.*
4. *World Health Organization Framework Convention on Tobacco Control (WHO FCTC), 2003.*
5. *Sağlık Bakanlığı Ulusal Tütün Kontrol Programı ve Eylem Planı, 2008-2012.*
6. *Tütün Mamullerinin Zararlarının Önlenmesi Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, No.5727, 2008.*
7. *WHO Report on the Global Tobacco Epidemic, The MPOWER Package, 2008.*
8. *Özcebe H, Bilir N, Aslan D, Expansion of Smoke-Free Public Places and Workplaces in Turkey: Effective Enforcement of Smoke-Free Policies, Final Project Report, Society of Public Health Specialists, Ankara, 2011.*
9. *Sağlık Bakanlığı Küresel Yetişkin Tütün Araştırması, Türkiye, 2008 ve 2012.*
10. *Tobacco Control in Turkey; Story of Commitment and Leadership, WHO, Copenhagen, 2012.*
11. *Joossens L, Raw M, Tobacco Control Scale, 2010.*